ԾՈՎՔԸ ԵՒ ԻՐ ԳԱԻԱՌԱԲԱՐԲԱՌԸ

ԱՆՈՒՆ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒՍ ԲԱՌԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱԿԸ

1927ին, երբ Ծովք – Կէօյձիւկ անուն անգրանիկ գործս հրատարակեցի Մարսէյլի մէջ, շաբաթու կարգին, Գեր. Հ. Ս. Երեմեան եւս զիս գնահատող ու քաջալերող գեղեցիկ գրախօսական մը սորագրեց Պոսթոնի Հայրենիք օրաթերթին նոյն տարուան Օգոստ. 12 թիւին մէջ։

Ազգաշունչ գրագէտ Հայրը, իր ինձ շնորհած գրախօսականով վեր առած էր յիշեալ գրքիս մէջ գրուած կարգ մը տեղական բառեր իրենց բացատրութեամբ և աւելցուցած էր.

«Այս բառերէն կարելի է հեռուցնել որ Ծովքի գաւառաբարբառը տակաւին անմշակ լեզուական գանձարան մըն է։ Ո՛ւր է թէ հեղինակը աւելի լայն տեղ տուած ըլլար ասոր»։

Միեւնոյն տարուան Բազմավէպի Օգոս–Սեպտեմբեր միացեալ համարին մէջ, Գեր. Հ. Ե. Փէչիկեան Ծովք – Կէօյձիկիս մէջ յիշուած ծովեցիներու ընտանեկան, ընկերային, ազգային և կրօնական պատմութիւններն ու սովորութիւնները ուշադրութեան առնելով գրած էր.

«Անշուշտ ստիպող շարժառիթ մը ճանապարեալ տուած է հրատարակել Ա. մասը, որ աւելի խոր ու հմտալից ուսումնասիրութեան մը կարօտ էր, և ասոր համար է որ հեղինակն ալ գիտակից կը խոստանայ ապագային «բազմակողմանի» աշխատութեան մը ձեռնարկել, ներս կայ գրքիս Ա. մասին վերաբերեալ քննական գործ մը լոյս ընծայելու համար (էջ 104)։

Ինչպէս Հ. Ս. Երեմեան և Բազմավէպի այժմի Գեր. Խմբագիրը նկատի առած էին, ճիշդ է որ Ծովքի մասին առանձին ու ամբողջական գիրք մը քննական աշխատանքով պատրաստելու և հրատարակելու միտքը շատոնց արթնցած էր իմ մէջ, և որ հեռզհեռէ զօրացաւ կարգալով Գ. Եպիսկ. Սրուանձտեանցի Թորոս Աղբարը, Հ. Ղ. Ալիշանի Ներսէս Շնորհալի և Պարագայ խրը, Բ. Վարդ. Կիւլէսէրեանի Ծովք – Տլոէք և Հռոմ կրայն և ուրիշ կարգ մը գործեր, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի կապ ունէին Ծովքին ու անոր պատմութեան։

Այս իսկ հիմամբ, ես սկսած եմ տարիներէ ի վեր գրի առնել նիւթին հետ առնչութիւն ունեցող պատմութիւններ, սովորութիւններ, ասացուածքներ և բառեր։

Այս ամէնը դասաւորելու, և Ծովքն ու իր գաւառաբարբառը խորագրի տակ առանձին հատորով մէջտեղ բերելու պատեհութիւնը պիտի ունենամ։ Չեմ գիտեր։ Յոյսս զօրաւոր է, բայց մինչեւ հիմա ապրած կեանքս, այդ պարագային ու միջոցին հանելու վկայութիւն մը չտուաւ դեռ դժբախտաբար։

Թերեւս օր մը կարենամ. մինչ այդ սակայն, լաւ կը համարիմ յիշեալ ձեռագրիս 600ի մօտ բառացանկէն քաղուածք մը տալ Բազմավէպի պատ. էջերուն, անոնց ստուգաբանութիւնը Թողելով մասնագէտներուն։

1. Միլ. — Ծովք լճի եղերքներուն, ալիքներէն հոս ու հոն տարուող մանր աւազներ, որոնք կը տարբերին հին ու մեծ ծովերու աւազներէն։ Երբ հովը հակառակ կողմէն զօրանար, և խառնորսին կոլերը վիլ բերէին ալիքները, ծովեցիք կ՚ըսէին այդ կոլերուն համար թէ մլեր է (տես Ծովք – Կէօյձիւք, էջ 90)։

Եթէ վիլը կոլերուն վրայ մեծ քանակութեամբ արշաւէր ու հնարաւոր չըլլար զայն մաքրել, և վերսին խիճերով կամ խժիքներով չէնցնել կոլերուն մէջերն ու առջեւները, որսորդը կը թողնէր այդտեղ և կ՚երթար ուրիշ յարմար տեղ մը նոր կոլեր շինելու։ Որովհետեւ խառուած միլին չի մտնար բնաւ։

2. Աղաս. — Խառուտին կոլերը մանր աւազներու կամ ըստ ծովեցիներու միլի արշաւէն պաշտպանող փայտերէ և ճիւղերէ հիւսուած պարիսպ, պատնէշ։

3. Խժիք. — Ծովեցիները, խառուտ որսալու իրենց կոլերուն յատակը և չորս կողմերը, կը ծածկէին խիճերով։ Ու այն տեղերուն ուր յարմար խիճեր չգտնուէին, կամ չբաւէր, որսորդը մօտակայ գիւրաբեկ ժայռէն մաս մը կը փշրէր, ըստ ծովեցիներուն խժիք կը դնէր ու զայն կը տանէր իր կոլերուն մէջ և եռեւը կը ցանէր պէտք եղածին չափ։

4. Լոֆլոֆ. — Ճկոյթ մատ մը չմտնելու չափ նեղ ծակերով հիւսուած տոպրակաձեւ ուռկան, խառուտ որսալու համար։ Լոֆլոֆին բերանը ունի աղեղնաձեւ փայտ մը որ կը բռնէ $^{3}/_{4}$ մասը։

5. Հոֆ. — Որսորդը, ամբողջ գիշերը արթուն կը հակէ, և ամէն անգամին որ խառուտները կոլերուն մէջ գան ու իրենց խաղերը զօրացնեն, որսորդը վայրի չալերով կամ հաստատուն տունկերով շինուած աւելով մը կը քշէ զանոնք Լոֆլոֆին մէջ։ Այս գործողութիւնը կը կոչուի հոֆ։

6. Խրրտոց. — Ցիշեալ չալերով կամ վայրի բոյսերով շինուած աւելը։

7. Խտուտ. — Ծովքի լճին ամենէն շատ արտադրած ձուկն է, որ մատի չափ երկարութիւն ունի ճերմակի վրայ, որուն ճիշդ նմանը ուրիշ տեղ չի գտնուիր։

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈԳԻՆ

* *

Հոն ուր արծաթ կան չորս գեաեր գեղեցիկ
Կեանքի, սիրոյ, և արեւու հայրենիք.
Այն լեռն Աղտա որ ասպղերով կը նազի,
Եւ անդունդներն սեւ ու խոր իր հիմն ունի.
Որուն կողերն են միշտ պատուած բիւրեղէ,
Ուր ոչ արծիւ կը խոյանայ, ոչ բազէ.
Լոկ կը տիրէ հոն դարաւոր լռութիւն.
Գոհարազարդ սարին վրան այդ անհուն
Եւ ջինջ երկնի վրանին տակ լուսավառ
Լայն թեւերով կու գայ Ոգին վեհափառ։
Իր հասակն է մայրիի պէս հողմասաստ
Երբ կը բանայ ճերմակ թեւերն առագաստ.
Գրլուխն հրպարտ կը բարձրանայ արփինի.
Ճակատն անբիծ դաշտ մը ծաղկած շուշանի,
Ուսէն ի վար երկայն մազերն ամպամած
Կը բոլորուին կուրծքին վրայ ամփոփուած.
Կամարակապ յօնքերուն մէջ կապուտակ
Զոյգ արեւներ հուր կը տեղան շանթառաք.
Եօթը կարգով գրլխոյն վրայ թագ ունի
Կենաց փայտէն իրեն մական գալարի.
Իր հենաւորց գահաւորակն արքունի
Ծրփուն կողն է Լաստափայտին առաջի։

Հրեշտակներուն մէջ ինքն էր որ առաջին
Արարչագիր՝ պահակն եղաւ աշխարհին.
Հանդըստարանն Աստուծոյ սուրբ ոտքերուն
Մէր հողն ըրաւ, անոր նախկին օրերուն.
Բարձրը սարէն կ՚իջնէր դըրախտը բուրեան
Ու կը դառնար Աստուծոյ քով միւսանգամ,
Սիրով կապուած Արագածին հարազատ.
Աշխարհաւեր ալիքին մէջ սանձազատ՝
Նոյնպէս անդեկ վարելով փայտը նոյեան
Անհետ ճամբով զայն կը տանէր Հայաստան.
Երկընքի մէջ ազեղն էին կը պարզեր
Եւ հաշտութիւնն անոր լարովը կ՚երգէր,
Հազար դարեր սիրտը ձեռքին, աչքը վեր
Քաղցրը դէմքով տունը հայոց կ՚անուշէր։

Հիմա մենակ սարը այդ նոյն ցըրտագին
Լուռ կը նըստի Հայաստանի վեհ Ոգին.
Ձեռքին սէջ դէմքն, արմուկը յեց տապանին.
Գոգին մէջ կայ ինկած անփոյթ գիրք մը հին.
Գրլխուն վրայ պըսակն անշուք կը շարժի,
Եւ խորտակուած մականը կայ մեկուսի.
Ոտքերուն տակ չորս արծուենի գըրոշներ
Վարազակնիքն, ապարօշներ, առիւծներ։
Հազիւ խոնաւ արտեւանունք կը շարժին
Զորս կողմն է սուգ և տրամութիւն ահագին։
Այրարատէն մինչեւ Ալիս, մինչեւ վիրք
Կ՚անցնի նա միշտ արհաւիրքէ արհաւիրք.
Մերթ կը նայի շահաստաններն Հայազատ՝
Դէպ՝ Արմաւիր, Տիգրանակերտ, Արտաշատ,
Երուանդունի, Վարդգէսին հետ, Գառնիին
Զուր կը փընտռէ մեր Արտագերսն ու Անին.
Հոն կը գիտէ աւերակներն անարեւ
Խառնելով իր արցունքին հետ փոշին սեւ։
Հայ ոստաններն հուսկ կը քընէ՝ գանձով լի,
Որոնք թափուր որջեր են արդ գազանի։
Հեռուներէն չըկայ հանող մեզ տարմիզ
Տանելու մեր երկրէն խունկերն ոսկեծիզ.
Եւ ոչ գանձով աշխարհներէն կը գառնան
Հին օրերու վաճառորդներն հայկազեան։...
Սուգ է Սիսակ, սուգորսալից Շապիվան
Լուռ են ծներն Նաւասարդի նոր տարուան.
Բըլուրներէն փողն որսատենչ չի լըսուիր
Եւ ոչ կ՚երգեն Սեպուհ, Սուկաս բերկրալիր։
Դէպի Շատգոմ ուր մուսաները կ՚ապրին
Կը նայի՝ թէ ո՞ւր է հեգոյ մեր մանկտին։
Արդ չորցած է արիւնալից Շաւարշան
Ուր թաղուեցան պարսիկն ու պիղծ տարուշանն։

Սըրտի ցաւէն, և բարկութեան զերդ յագուրդ
Կը լացընէ Մասեաց խորունկ գիտերն յորդ։
«Հայկ, կը կանչէ, Արամ, Տիգրան, Արտաշէս
Տըրդատ, Գրիգոր, Ներսէս, Մեսրոպ ու Մով-
[սէս»...
Անպատասխան, լուռ կը մընայ արձագանգն,
Անպատասխան լըռեց և սիրտը խորտակ։
Ու կը հիւսէ վարսերն ոսկի՝ վարագոյր
Ծածկելու դէմքն ու արցունքները տըխուր։
Խոր հառաչներ չըրթներուն մէջ ծիրանի
Կ՚արտասուրանան հեծեծանքով մը լացի.

digitised by A.R.A.R.@